

KRAMÁŘSKÉ TISKY V MUZEU KOMENSKÉHO V PŘEROVĚ

Milada Písková (Olomouc)

Printed Broad­sides in the Comenius Museum in Přerov

Abstract: The Comenius Museum in Přerov has an interesting collection of chapbooks of Moravian and Slovak provenance. In the early 1990s, it was processed in the form of a museum catalogue including photo documentation. There is no extant record of when the museum acquired this collection. The collection comprises more than two thousand items, the earliest of which come from the 18th century, the latest from the beginning of the 20th century. Most of them were published by the Škarnicl family. They include both secular broadside ballads and pilgrim songs, with religious themes being predominant. Some of them are kept loose while others have been bound into chapbooks with canvas, cloth or leather binding.

Keywords: printed broadsides – museum – Přerov – Slovakia – Škarnicl – printing house – library – literature – cataloguing

Muzeum Komenského v Přerově bylo založeno roku 1888 učitelem Františkem Slaměnikem, pro kterého se stalo osudovou záležitostí, věnoval se mu po celý život. Byl jeho ředitelem a zároveň mecenášem, nákupu sbírkových předmětů věnoval značnou část svých příjmů. Velmi cennou součástí tohoto muzea je sbírka starých tisků, která čítá přes dva tisíce knih.¹ Její evidenci byla v minulosti věnována značná pozornost. Nejprve byla zpracována formou muzejní katalogizace včetně fotodokumentace, později podle pravidel knihovnické katalogizace a vydána knižně. Badatelsky byla často využívána komeniology, pedagogy a historiky z celé ČR i ze zahraničí včetně zámoří.

Později byla k fondu starých tisků přiřazena také sbírka kramářských tisků, které byly vydávány například v Hranicích, Olomouci, ve Skalici.² Ta má základ ve sbírce Městského musea, založeného v roce 1902 a následně spojeného s Muzeem Komenského v Přerově. V roce 1993 byly kramářské tisky Muzea Komenského zpracovány v systematické evidenci a dnes mají charakter samostatné podsbírky. Vydavatelem kramářských tisků byla vesměs rozvětvená rodina židovských tiskařů – Škarniclů. Škarniclové přišli na Moravu a na Slovensko z jižních Čech a specializovali se na vydávání kramářských tisků. Škarniclovské tiskárny byly rodinným podnikem a vzájemně úzce spolupracovaly. Mnohdy najdeme na jejich tiscích stejný otisk štočků, někdy i shodné texty. Výroba štočků byla značně nákladná, a tak si vypomáhali. Produkce kramářských tisků byla ovlivněna také poptávkou, impulsem pro jejich vydávání byly například poutě na vyhlášených poutních místech, na Moravě to byl například Svatý Hostýn, Stará Ves,

nebo tradiční hospodářské trhy, například v Přerově. V přerovské sbírce se tak uchoval kramářský tisk z počátku 20. století o přerovské hospodářské výstavě.

Kramářské tisky a kramářské písně našly na Hané úrodnou půdu. Podobné sbírky najdeme v mnoha dalších muzeích (například v Olomouci, Kroměříži, Hranicích aj.). Nahrazovaly lidem četbu v době, kdy bylo vydávání tištěných knih v područí cenzury, sloužily jako předchůdci novin, přinášely zábavu a poučení, poskytovaly i estetický zážitek. Lidé si je ručně vážali do tzv. špalíčků. Přerovská sbírka obsahuje několik špalíčků vázaných do sukna, do kůže, do kartonu. Co do obsahu převažují v přerovské sbírce písně církevní, a to o umučení Krista, K Panně Marii, sv. Janu aj. Mezi těmi, které se zpívaly na jarmarcích, najdeme snad všechny známé druhy. Žertovné písně, milostné, svatební, o nových objevech a vynálezech, vojenské písně, pijácké písně, o nové módě, o nových potravinách, morytáty aj.

Někdy je kramářská píseň kombinací písně světské s prvky morytátu a nábožné. Platí to například o Nové písni o svatém Jáně (vytištěna u J. Tumlera v Banské Bystrici).³ Náboženský motiv této písně je v názvu písně a v závěrečném ponaučení, kdy je chválen sv. Jan z Nepomuku. Také doporučený nářev se vztahuje k tomuto světcovi (Pozdraven buď, svatý Ján). Děj příběhu se odehrává v městě Neapoli, kde ctěná manželka odolává zlému svůdci, když je její manžel na cestách. Díky intrikám a pomluvám se neúspěšný svůdce pomstí věrné ženě tím, že přesvědčí jejího manžela o nevěře jeho ženy. Následuje nespravedlivý trest, žena je poslána v loďce na širé moře a dostane se až do Turecka. Jen díky tomu, že se modlí ke sv. Jáně Nepomuckému, se vše v dobré

¹ PUMPRLA, Václav. *Soupis historických knižních fondů Muzea Komenského v Přerově. Sv. I a II*. Přerov: Muzeum Komenského 2003.

² SMETANA, Robert – VÁCLAVEK, Bedřich. *Česká píseň kramářská*. Praha: Svoboda, 1949; *Václavkova Olomouc 1961. Sborník referátů a diskusních příspěvků o kramářské písni*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963.

³ Muzeum Komenského v Přerově, sbírka kramářských tisků, sign. J 1297.

obrábí. Ve snu se jí zjeví sv. Ján a ona dokáže v přestrojení uzdravit královskou dcerku. Král pak zjedná nápravu, zloduch je potrestán zvláště krutým způsobem, je nucen v žaláři pojídat vlastní maso. V závěru písně je chválen sv. Ján Nepomucký. Zajímavá je jazyková stránka této písně. Text písně je český s výjimkou jména světce – svatý Ján.

Kramářské tisky byly v minulosti považovány spíše za záležitost lidové kultury a národopisu. Teprve ve 30. letech 20. století se jejich výzkumu začali věnovat muzikolog a muzeolog Robert Smetana a literární vědec a kritik Bedřich Václavěk.⁴ Prokázali, že kramářské tisky nejsou záležitostí na okraji literatury, ale že mají specifické místo v dějinách české literatury a hudby.

O autorech textů kramářských tisků se toho moc neví. Jejich jména jsou uváděna, zvláště v nejstarší době jejich pro-

dukce, výjimečně, platí to i o přerovské sbírce. Pokud jde o jazyk textů, převažuje čeština, ve slovenských tiscích slovákizovaná čeština, tj. čeština s vloženými slovenskými výrazy, která se na Slovensku používala v 18. a 19. století. Text je tištěn frakturou, obrázky na titulní straně jsou většinou dřevoryty.

Tisky ze Slovenska pocházejí vedle tiskáren škarniclovských také z tiskárny J. J. Tumlera z Banské Bystrice a tiskárny J. Teslika a Neumanna. Přerovská sbírka kramářských tisků je zajímavým a cenným dokladem lidové literatury a kultury v tomto regionu z období 18. až 20. století.

doc. PhDr. Milada Písková, CSc.
milada.piskova@seznam.cz

⁴ BENEŠ, Bohuslav. *Světská kramářská píseň*. Brno: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1970.